

Pasztorális segítői viszonyulás a börtönben

Milyen segítségre volna szükségük a fogvatartottaknak?

„Nem is tudom igazából. Effektív nincsen, mert nekem csak nyugalomra lenne szükségem, az itt meg nehéz. Néha meg a jó beszélgetések hiányoznak. A benti beszélgetések csak felületesek, tehát vannak komoly dolgok, amiket nem osztanék meg senkivel. (Azokat miért nem osztanád meg?) Nem bízok meg annyira a többiekben, másrészt vannak olyan dolgok, amiket más nem értene meg, és *nekem nem arra van szükségem, hogy más kioktasson, hanem inkább, hogy meghallgassanak.*”¹

Az emberi méltóság tisztelete minden embert megillet, a börtönben fogva tartottat is. Az előbbi idézet annak a felmérésnek a része, amely többek között arra kérdezett rá, hogy az érintett milyen problémájának megoldásához kérne segítséget a börtönben. A 345. oldalon található táblázatból látható, hogy – a hangsúlyozottan nem vallási célzatú kérdőíves felmérés alapján, amelynek kiválasztott férfimintája minden szempontból véletlenszerű volt (27 százaléka a 35–53 éves korosztályhoz tartozott),² a megkérdezettek ötödénél tapasztalható a lelki problémák megbeszélésének igénye.³

Számomra a börtönmissziós szolgálat szempontjából kifejezett módszertani segítséget jelentett többek között *Jálics Ferenc* jezsuita munkássága. Meglátásom szerint a rábízottak és betegek iránt tanúsított lelkiezítői hozzáállása a börtönben is követendő.⁴ Elsősorban nem a hagyományos rogerei elvekre gondolok, hanem Jálics kommunikációs készségére, stílusára, amely nagyon alkalmas arra, hogy „ellenséges” környezetben – az interaktív kommuniká-

ció segítségével – már induláskor képesek legyünk felmérni mások véleményét, a hagyományos hittani vagy dogmatikai megközelítés helyett a konfliktust jelentő témára összpontosítva és arra építve az evangéliumi üzenetet, beleélve magunkat a másik helyzetébe, partnernek és nem a „tanítás tárgyának” tartva őt.

Bármilyen körülmények között – még a legrejtélytelenebbnek tűnő helyzetben is – pozitív istenképet közvetítsünk. Még az Ószövetség Istenéről is – aki a közhiedelem szerint büntető, kegyetlen Isten – ezt olvashatjuk: „De te mindenkin megkönyörülsz, mert mindent megtehetsz, és elnéző vagy az emberek bűnei iránt, hogy bünbánatot tartsanak. Mert szeretsz mindent, ami van, és semmit sem utálsz abból, amit alkottál. Ha gyűlöltél volna valamit, meg sem teremtetted volna. (...) te kímélsz mindent, mert a tiéd, életnek barátja” (Bölcs 11,23–24,26).

Abszurd és képtelenség, hogy Isten, aki szabad akaratából, az ember iránti végtelen szeretetből teremtette a világot, és benne, illetve annak irányítására az embert, mindezt azért tette volna, hogy aztán büntesse őt, illetve csak egy szűk elit üdvözülhessen. Ellenkezőleg: Isten öröme és boldogságra teremtett mindnyájunkat, és ezt már földi létünk során elővételezhetjük. „Az ember része Isten önmeghatározásának (Ábrahám Istene, Izsák és Jákob Istene). (...) Isten önmagához válna hűtlenné, ha a halál elszakítaná tőle az embert, akivel szabad kegyelméből örökre kapcsolatba lépett.”⁵

A fogvatartott valahogy így érez, így gondolkodik: „Idebenn senki sem szeret, a családom egyre kevésbé törődik velem, félek, hogy a fele-

1 Csáki A. – Márton A. – Mészáros M.: *Fogvatartott drog fogyasztók főbb jellemzői*. Kutatási összefoglaló. Budapest, 2009, Váltó-sáv Alapítvány, 15. ■ 2 Vö. az én felméréseim jellemzőivel; lásd a tanulmány első részének 1. mellékletét és 3. táblázatát: Bányai Miklós: A személyiségváltozás háttere és szexuális viselkedés a börtönben. *Embertárs*, 2011/2., 151–181. ■ 3 A megbízhatóságot növeli, hogy az idézett felmérés 2009. április–június folyamán, azaz a második és harmadik nagy felmérés közötti időben, ugyanabban a börtönben történt. Lásd a tanulmány első részét: Bányai Miklós: A személyiségváltozás háttere..., i. m. ■ 4 Jálics E.: *Testvéreink hite*. Kecskemét, 2009, Korda Kiadó. ■ 5 Greshake, G.: *Az élet vége? Halál – feltámadás – lélekátdorlás*. Budapest, 2001, Új Ember Kiadó, 44.

ségem el akar hagyni. Szenvedek a szeretetlenségtől, elhagyatottságtól, elutasítottságtól. Arra vágyom, hogy elfogadjanak és szeressenek, és én is leginkább szeretni szeretnék. Lassanként Isten válik az egyetlen vigaszommá, reményemmé, de engem nem Jézus szenvedése, nem a kereszt vigasztal, hanem az, hogy ő még így is szeret engem! Nem arra van szükségem, hogy hittani dogmákat vágjanak hozzám, hanem szeretetre!”

Tehát a fogvatartottat Jézus példájából elsősorban nem Krisztus keserű sorsa, elutasítottsága vigasztalja, hanem az a tudat ad neki erőt, hogy Isten, aki szeretetből megteremtette, változatlanul szereti őt. Talán ez a különbség egy súlyos beteghez képest, aki Jézus önfeláldozó szenvedéséből is képes erőt meríteni. Azaz: elsődlegesen a pozitív istenkép, s csak ezután javasolhatók a viszonyulás megváltoztatásával a szenvedés eltűrésére szóló felhívások.

„Isten szenvedéseinek keresztény következménye elsősorban nem az, hogy felszólítsunk másokat: alázatosan vegyük át keresztjüket Isten kezéből, hanem mindenekelőtt abban kell együttműködni, hogy az emberi szenvedést, amennyire csak lehetséges, korlátozzuk és megszüntessük. Csak akkor szabad Krisztus keresztjét bevonnunk annak értelmezésébe, amit a szenvedésben legjobb akaratumk ellenére sem tudunk megváltoztatni, ha már mindent megtettünk, ami erőnkől telik.”⁶

Isten még akkor is szereti az embert, ha a legnagyobb bünt követi el, hiszen saját képmására teremtette, teljesen egyedi tulajdonságokkal. Már az sem véletlen, hogy valaki megszületett. Nincs még egy olyan ember, mint ő – ezért kell, hogy legyen valami, aminek elvégzésére, elérésére épp őt rendelte az Isten. Életének ez az értelme, ezt kell a lelkigondozóval közösen megtalálniuk. Az énközpontú ember számára ez az eszközlét talán megalázó, mert ő Isten nélküli önmegvalósításra törekszik. Az istenközpontú ember viszont dicsőségnek tekinti azt, hogy Isten eszköze, teremttőrsa lehet terve megvalósításában. Mivel Jézus azt mondta: „semmit

sem tehettek nélkülem” (Jn 15,5), az ő kegyelme nélkül az erre vezető utat sem találhatjuk meg. Még bűneinket sem nélküle követjük el – ő ugyanis valamilyen oknál fogva megengedi ezeket. „Az Istent szeretőknek minden a javukra válik” (Róm 8,28). Az, hogy valaki most börtönben van – nem Isten büntetése. Isten nem büntet, csak szeretett gyermekei valamennyi cselekedete, tette, sőt gondolata vagy mulasztása után annak következményét kiválasztja az egyébként végtelen lehetséges következmény közül azért, hogy bárkire vonatkozó isteni terve megvalósuljon. Ha erre képes a börtönben fogva tartott igent mondani, akkor Istennel együttműködve a világ teremtésén, jobbításán dolgozik. Nem elég ugyanis az, hogy eddigi bűnein rágódjon; ha azokat tiszta szívből megbánta, már nem kertje állandó gyomlálásával kell törődnie, hanem azzal, hogy jó gyümölcsöt teremjen. A múlton való önmarcangoló rágódás helyett a jövőjén kell dolgoznia. Ha ellene mondana, Isten terve akkor is megvalósulna, csak az illető feleslegesen sok szenvedése árán, élete vargabetűi, kitérői révén. Így végül ezek sem feleslegesek, ahogy az sem, hogy most börtönben van. Isten az ő bűnei miatt is meghalt, és a megtérés sosem késő. A legjobb bizonyíték erre a keresztfán függő Jézus ígérete a jobb latornak, akit szentként tisztel az egyház. „Az emberiség történelme jórészt Isten megtagadásának s ezzel egyben a vele való örök életre szóló meghívás visszautasításának története. (...) Jézus halála azt mutatja, hogy Isten igenje győzedelmeskedik az ember nemje felett.”⁷ Most tehát az a dolga a fogvatartottnak, hogy rátaláljon belső útjára, amihez éppen a jelen lélekörló körülményei a legjobb segítők. Itt és most van ideje gondolkozni eddigi életén. Jó, ha összeszedi élete meghatározó csomópontjait, összerendezi őket, megpróbál választ találni arra, mi miért történt. Ha nem történt volna meg, most hol lenne? Ha képes megtalálni élettörténete rendezőelvét, megsejteni azt, hogy az ő életét ugyanaz a titokzatos karmester irányítja, aki a világ rendjét, akkor jövőjét is könnyebb megter-

6 Baumgartner, I.: *Pasztorálpszichológia*. Budapest, 2006, Semmelweis Egyetem – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány – HÍD Alapítvány, 264. ■ 7 Greshake, G.: *Az élet vége?*..., i. m. 44–45.

veznie – most már a megsejtett új értékrend mentén.

Minderre sokkal nagyobb esélye van annak, aki Istent is bevonja napi küzdelmeibe. Így sokkal „könnyebb” – a bűn és bűnhődés, szemet szemért, fogat fogért követő szemlélete helyett – elfogadni azt a gondolatmenetet, amelyet én *következésteológiának* nevezek. (A börtönbeli szenvedésnek a bűn és bűnhődés közvetlen ok-okozati összefüggésére alapozott magyarázata ugyan logikusnak tűnik a börtönbeli évek elfogadásához, de az olyan távolabbi következmények, mint a család, az otthon, a vagyon, az egészség stb. elvesztésének – azaz az igazi veszteségélményeknek – az elfogadásához nem elegendők. Az elítélt nehezen érti meg, hogy ha egyszer megkapta és letölti jogos büntetését, miért a sok egyéb megpróbáltatás.)

Íme, az okfejtésem: az ember szabad akaratára szerint természetesen azt tesz, amit akar (*saját szint*). Isten gondviselése által egy magasabb szinten újra és újra saját tervéhez igazítja az ember sorsát, elsősorban az ember szabad akaratából elkövetett tetteinek következményei által – beleértve bűneit is, amelyeket Isten szintén megenged. Így válik a bűn is Isten tervének részévé. Nem azért, mert akarja, hanem azért, mert ezzel – mint következménnyel, a kölcsönhatások révén – más emberek sorsát is igazítani képes.

„...amikor szenvedsz szívedben, testedben (...) mondj le arról, hogy a baj eredetét megismerd. Fogadd el az emberek és a dolgok titokzatos szolidaritását, de emlékezz mindig arra, hogy egyetlen bűnt sem követhet el az ember a földkerekségen (*gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással!* – B. M.) anélkül, hogy abból valahol szenvedés ne születne!”⁸ (*akár éppen az illetőt érintve, vagy máshol, másképpen; azaz minden tettünknek megvan a következménye, azt felelősséggel vállalunk kell, akár akarjuk, akár nem* – B. M.). „Egyetlen egészet alkotsz az emberiséggel és a világegyetemmel. (...) Függsz mindentől és mindenkitől, de hatsz is mindenre és mindenkire. (...) Ha elfogadod a jóban való szolidaritást és áldásos következményeit, el

kell fogadnod a rosszban való szolidaritást és következményét: a szenvedést is.”⁹

Isten tehát nem feltétlenül közvetlen módon, saját tetteivel „kormányozza” az ember sorsát, hanem az emberek szabad akaratából elkövetett tetteinek következményeit „rendezgeti” isteni tervének beteljesítése érdekében. Csakhogy ebben a „sakkjátszmában” a figurák kiütése helyett minden ember megistenülése a tét! És a következmények beteljesítéséhez is felhasznál bennünket – akár vágyaink révén, akár azok ellenében... A helyes hozzáállás sosem a miértek dühödt kutatása, hanem az elfogadás és az a viszonyulás, hogy önmagunkat az elszenvedett következményekhez igazítjuk. (Legtöbbször semmi befolyásunk sincs megváltoztatásukra.) Ennek leginkább ajánlható lehetősége a rátalálás a belső útra, és ebben a fogvatartott mindeképpen segítségre szorul:

„Még ha teljesen bénultan fekszel is az ágyban, ha fogoly vagy is egy börtöncella mélyén, még akkor is szabad maradhatsz, ha akarod, mert emberi szabadságod nem a tested, hanem a szellemed síkján helyezkedik el. (...) Annyiban vagy szabad, amennyiben képes vagy az Atya akaratához ragaszkodni.”¹⁰

„Ha hagyjuk az események folyását, ahelyett, hogy állandóan azon küszködnénk, hogy mi irányítsuk azokat, akkor egy csodálatos ajándékot kapunk önmagunknak. Ha visszatekintünk az életre, látni fogjuk, hogy legjobb pillanataink és legnagyobb lehetőségeink némelyike nem a dolgok helyreigazításáért való küszködésből származott. Szerencsés véletlenek egybeesésének látszanak, mintha csak azért következtek volna be, mert olyankor éppen a megfelelő helyen voltunk a megfelelő időben. Így működik a megadás, és így működik az élet is: finoman és láthatatlanul.”¹¹

Ugyanerről szólnak ugyan ismert bibliai helyek is, de nem lehet mindenkinél – főleg az elején – mindjárt ajtóstul rontani a házba. Lesznek olyanok is, akiknek már elmondhatjuk a fentieket úgy is, hogy „aki életét meg akarja menteni, elveszíti. Aki meg elveszíti értem az

⁸ Quoist, M.: *Így élni jó – Elmélkedések az élet művészetéről – mai keresztényeknek*. Bécs, 1983, OMC, 186. ■ 9 Uo. ■ 10 Uo. 100. ■ 11 Kübler-Ross, E. – Kessler, D.: *Életlecker*. Budapest, 2002, Vigilia Kiadó, 206.

életét, az megmenti” (Lk 9,24). Azok számára, akik a hitben megfelelő mértékben megerősödtek, hivatkozhatunk konkrét bibliai példákra: Jób, a tékozló fiú, Zakeus, a vámos, a házasságtörő asszony, Mária elfogadása, Péter és Júdás viselkedése, Jézus gyógyításai, az irgalmas szamaritánus, a jobb lator stb. A rendszeresen szentségekhez járulóknak tudatosíthatjuk az alábbi idézetek „logikáját”, vigasztaló erejét (ebben a sorrendben):

„Aki bennem marad, s én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek” (Jn 15,5). Hogy lehet ezt megvalósítani? Nos, az, „aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, az bennem marad, én meg benne. Engem az élő Atya küldött, s általa élek. Így az is élni fog általam, aki engem eszik” (Jn 6,56–57). Tehát Jézus szavai szerint ez az erő a szentségekben van. Jó, ha megfogadjuk szavait, mert ha benne maradunk, és tanítása is bennünk marad, akkor bármit kérünk, megkapjuk (Jn 15,7). „Akkor mindent megad nektek az Atya, amit a nevemben kértek tőle” (Jn 15,16). „Bármit kértek az Atyától a nevemben, megadja nektek. Kérjétek és kaptok, hogy örömetök teljes legyen” (Jn 16,23–24). „Ne aggódjatok semmi miatt, hanem minden imádságotokban és könyörgéseitekben terjesszétek kéréseteket az Úr elé, hálaadásokkal együtt” (Fil 4,6). „Ne aggodalmaskodjatok hát, és ne kérdezzétek: mit eszünk, mit iszunk? (...) Mennyei Atyátok tudja, hogy ezekre szükségetek van. Ezért ti elsősorban az Isten országát keressétek, s ezeket mind megkapjátok hozzá! Ne aggódjatok tehát a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról! A mának elég a maga baja” (Mt 6,31–34). Sőt, még a vágyainkat illetően is kapunk biztatást, mert „az a bizalom, amellyel iránta vagyunk, azt jelenti, hogy bármit kérünk is akarata szerint, meghallgatja. Tudjuk ugyanis, hogy minden kérésünket meghallgatja, és tudjuk azt is, hogy ő sugallta mindazt, amit kérünk (1Jn 5,14–15). Mindez pedig csak rajtunk múlik, mert Jézus azt mondja: „Nézd, az ajtóban állok és kopogok. Aki meghallja szavam, és ajtót nyit, bemegyek hozzá, vele eszem, ő meg velem” (Jel 3,20).

Segítőként minden körülmények között kerüljük a büntető Isten, a negatív istenkép közvetítését. Ez csak további félelmet kelt, frusztrált lelkiállapothoz, rosszabb esetben öngyilkossági kísérlethez is vezethet! Mindez logikus, hiszen a pozitív istenkép transzcendens erőforrást jelenthet a napi küzdelmekben, a negatív istenkép viszont még ettől a lehetőségtől is megfosztja a fogvatartottat. *Hans Urs von Balthasar* az ítéletben érvényesülő igazságságról elmélkedve arra a következtetésre jutott, hogy a pokol – ahogy azt a büntető Isten képének hátterében gyakran elképzeljük – végső soron felesleges, még a világban tapasztalható égbekiáltó igazságtalanságok dacára is. Annak belátásáról van szó, hogy a jóvátétel az istenkapcsolaton kívül nem lehetséges. Az ítélet annyiban szörnyű, hogy Isten szeretetének megtapasztalása végtelenül fájdalmas, amikor rádöbbenünk, hogy mily kevésbé hittünk benne, az életből mennyit elszalasztottunk, és mennyi indokolatlan szenvedést okoztunk magunknak és másoknak. Ennek felismerése önmagában a büntetés, melyből szerinte az következik, hogy nem lesz örök kárhozát olyan vétkek miatt, amelyeket a véges időben követtünk el. Csak ez egyeztethető össze Isten kimondhatatlan irgalmasságával. „Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas. Ne mondjátok ítéletet senki fölött, s akkor fölöttetek sem ítélnének. Ne ítéljétek el senkit, s akkor benneteket sem ítélnék el. Bocsássatok meg, és nektek is megbocsáttanak” (Lk 6,36–37).¹²

A szabadulással összefüggő kérdések megbeszélése iránti igény – a 345. oldalon található táblázat adatainak tanúsága szerint – a megkérdezett fogvatartottak 40 százalékánál fordul elő valamilyen formában. Ezzel szorosán összefüggő pasztorális feladat a szabadulás utáni időszakra való felkészítés, beleértve a lehetséges buktatókat is. Ennek nemcsak a visszaesésre felkészülő büntetés-végrehajtás szempontjából van jelentősége, hanem a szabadulásra készülő számára is, hogy mire vigyázzon, mit igyekezen elkerülni.

Az alaptalan vagy csak részben jogos büntetés – elég, ha az elítélt maga úgy érzi, hogy nem ér-

12 Frielingsdorf, K.: *Istenképek*. Budapest, 2007, Szent István Társulat, 49.

demelte meg – messzemenően negatív hatásokat okozhat a személyiségben. A társadalmi elutasítottság rendkívül erős kisebbségi érzést és önsajnálatot idéz elő, az önbecsülés leg-erőteljesebb pusztítója pedig az, ha éppen a szeretett személy utasít el.¹³ Nem elég a törvény esetleges igazságtalansága következtében érzett kirekesztettség – ehhez képzeljük hozzá a börtön személyzet nem mindig a fogvatartottak emberi méltóságát szem előtt tartó bánásmódját –, ha ehhez hozzáadódik a cserbenhagyás a szeretett személyek részéről (elhagyás, válás, gyerekek elvesztése, gazdasági ellehetetlenülés), illetve amit a fogvatartott annak él meg, akkor a halmozottság következtében a krízis valóságos. Ha mindennek része még valami más is, ami szégyenérzetet vagy büntudatot vált ki, és ezen keresztül rombolja a személyiséget, akkor a negatív hatások csaknem valamennyi kapcsolatban, gyengébb vagy erősebb viselkedési reakcióban megjelenhetnek, és nagyban hozzájárulhatnak a börtönagresszió kialakulásához, vagy épp ellenkezőleg, az összeomláshoz. Amit segítőként ebben a helyzetben tehetünk: tudatosan kerülünk minden olyan megnyilvánulást, amely a szégyenérzetet vagy a büntudatot, a másodrendűség érzetét fokozza, és olyan irányba kell vezetni a fogvatartottat, amely növeli önbecsülését, és értelmet ad mindennapjainak. Sokszor az is elég – legalábbis kezdetben –, ha meghallgatjuk az illetőt. Később megpróbáljuk tudatosítani, hogy a helyzetén ugyan nem tud változtatni, de a viszonyulásán igen, és erről az alapról indítva meghívhatjuk belső útjának felfedezésére. Ennek során nagyon fontos felismernünk a beszélgetésben azokat a fordulatokat, amelyek nemcsak a kognitív tartalom, de a fogvatartott érzelmei szempontjából is különböző válaszlehetőségeket kínálnak fel a segítőknek. Ahogyan válaszolunk, az alakítani fogja a fogvatartott válaszát. Vagyis ahogyan a fogvatartott által közöltekre reagálunk, az változatokat és tudatos választásokat rejt magában. Fontos, hogy észrevegyük: arra a komponensre kell reagálnunk, amely a fogvatartott számára a legnagyobb jelentősé-

gű, és nem arra, amit mi érdekesnek tartunk. Tudatos döntésünk a fogvatartott szükségletein alapul, és nem a segítőkén. Ennek kell kialakítania a direktív és nondirektív párbeszédnek a helyzethez igazodó helyes arányát. (Óriási tévedés az, hogy majd mi megmondjuk, mi a jó a segítettnek. A segítség lényege éppen az, hogy elvezessük a másikat saját felismeréseihez – különben sosem szabadul meg kisebbségi érzéseitől, és mindig függeni fog tőlünk, ami nyilván nem szolgálja az ő személyes növekedését, szabadságát, integráltságát.) A kognitív tartalomtól függetlenül a segítő leghatékonyabb beavatkozása, ha arra az érzésre reagál, amelyet a fogvatartott verbálisan vagy nonverbálisan közöl, illetve megél. Ennek során saját érzéseinkkel is szembe kell néznünk, hogy a viszontáttétel ne zavarja meg működésünket. A megfelelő segítő meghallgatáshoz le kell győznünk a szorongást, a félelmet, a messiási komplexust, és meg kell tanulnunk elviselni a csendet, az érzelmeket és az egyértelműség hiányát. El kell engednünk önmagunkat. A pasztorális tanácsadás elsősorban kapcsolat – nem cselekvés, nem problémamegoldás –, amely a fogvatartott érzéseiről szól, és amelynek összetevői a jelenlétünk, a megértésünk és az intervenció (az, amit teszünk), ami mindig a jelenről szól.

Ne dolgozzunk egy az egyben szentírási idézetekkel! Nemcsak azért, mert Isten és a Biblia emlegetése a legerősebb regresszív hatóerő lehet, ha direkt módon alkalmazzuk, hanem azért is, mert megpróbáltatások idején az értelmi megfontolások és a teológiai elmélkedések cserbenhagynak. Jézust szemlélve, az ő példáját követve növekedhetünk.¹⁴ A segítő pedig Krisztus jele kell, hogy legyen a börtönben. Ne a segítő nyelven vagy kezében legyen a Biblia, hanem egész személyisége, munkastílusa tükrözze a Szentírás tanításait! Csak így tud a Bibliának megfelelő spirituális teret létrehozni a fogvatartottal közösen. Nagyon hatásos lehet a személyiségközpontú bibliatanulmányozás: a fogvatartott énjének feltárása a különböző szentírási történetek által alkalmas eszköz arra,

¹³ Papp M.: *A személyes kapcsolatok etikája – Szexualitika*. Jegyzet. Budapest, 2009, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola. ■ ¹⁴ Philippe, J.: *Keresd a békét, és járd a nyomában!* Homokkomárom, 2000, Nyolc Boldogság Katolikus Közösség, 33.

hogyan a Biblia írott üzenetét *itt és most* értelmezzük. Jóllehet az értelmezés szó inkább kognitív tevékenységre utal, ez esetben a bibliai szereplőkkel való azonosulás révén elsősorban emocionális reakciók lépnek működésbe. Mindent egybevetve: ezúttal sem szerencsés, ha a segítő ajtóstul ront a házba, a lelkipásztori kapcsolat csak megfelelő időpontban és fokozatosan, kölcsönös tapogatózás után válhat pasztorális kapcsolattá vagy még inkább lelkipvezetéssé.

A visszaesők számára vigasztaló lehet Szent Pál példája: „Nem a jót teszem, amit akarok, hanem a rosszat, amit nem akarok. (...) bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok készen” (Róm 7,19.21). A helyzet elfogadása Isten szeretetének jeleként, önmaga elfogadása bűnös, gyarló mivoltában hozzásegítheti a fogvatartottat az önátadáshoz, amely az istengyermezséghez vezet. Nagyon fontos, hogy megbocsásson magának, mert ez önfogadást eredményez, amely nemcsak a valódi én kibontakozásához, hanem hatékonyabb megküzdéshez is elvezethet. Ha önmagával nincs rendben, Istennel és embertársaival sem igazán lehet rendezett a viszonya. Ha gyermekkorára és szüleihez fűződő kapcsolatára visszagondolva, segítségünkkel eljut oda, hogy Isten gyermekének érzi magát, ez elvezethet ahhoz, hogy a miatyánkot lassan, szavanként tagolva teljesen átadja magát Isten akaratának. Isten jó szülőként elhúzza az élet olyan kirakatai elől, amelyeket vágyakozva hosszan nézegetnének és magunkénak szeretnének, de amelyekről csak ő tudja, hogy nem nekünk valók. „Aki Isten országát nem úgy fogadja, mint a gyermek, az nem jut be oda” (Lk 18,17). A fogvatartottnak felhalmozott büszke tudása vagy éppen kevély tudatlansága áll az útjában. Nem a jelenben él, fogolyként tartja a múlt, és gúzsba köti a szorongás a jövőtől.

Ha sikerül eligazodnunk a fogvatartottak szégyenének vagy/és büntudatának világában, akkor jobban megérthetjük magatartásukat és az e mögött feltárt összefüggéseket is (például sértődöttség, cserbenhagyás, békülés, ellenségeség, segítőkészség stb.). Döntő, hogy a jóvátelt (büntudat) vagy az elkerülést (szégyen) re-

szesítjük-e előnyben személyközi alkalmazkodási folyamatainkban. És bár a vallásosság és a szégyen közti kapcsolatot eddig nem támasztották alá a szociológiai vizsgálatok, lelkipásztorokként, segítőként minden körülmények között arra kell törekednünk, hogy ne ébresszünk szégyenérzetet a fogvatartottakban. A szégyen feszültségének a személyiségfejlődést leginkább segítő feloldása az, ha megosztják másokkal. Ez ugyanakkor kockázatos is, mert empatikus reakció hiányában a fogvatartottnak most már a segítő lesújtó véleményét is el kell viselnie, ami nyilvánvalóan negatívan hat önértékelésére. A pszichológiai büntudat feloldásának legtermészetesebb módja a bocsánatkérés és a kiengesztelés,¹⁵ a morális büntudat a bűn megvallása, a kiengesztelés és a jóvátétel. A teológiai büntudat feloldására szolgál a bűnbánat, amely életünk megváltoztatására, értékrendünk átalakítására, Istennel való kapcsolatunk helyreállítására készlet. A fogvatartottak részéről gyakran találkozunk a büntudati feszültség feloldásának olyan védekező mechanizmusaival, mint a körülményekre, a döntési szabadság korlátozottságára való hivatkozás, a háritás – legtöbbször bűnbakképzéssel együtt –, a törvény tagadása, illetve sajátos értelmezése. A „bünt gyűlölni, a bűnt szeretni” felszólításból az következik, hogy a büntudat és az abból történő feltápáskodás utáni változás konstruktív, míg a bűnös sárba dőngölése destruktív folyamatokat szül. Szükségesnek tartom felidézni azt a gyóntatói alapelvet is, miszerint „a bűnbánót meg kell hagyni jóhiszeműségében, ha szubjektíven legyőzhetetlen tudatlanságból fakadó tévedésben van; és el kell tekinteni az oktatástól, amennyiben az a magatartáson nem változtatna, hanem inkább formálissá válna a bűne. (...) A bűnbánótól, aki bánja (...) súlyos vétéket, és visszaesési dacára harcolni akar a jövőben a bűnök ellen, nem szabad megtagadni a szentségi föloldozást. A gyóntató atyának kerülnie kell a vizsgálódást afelől, nem hiányos-e a gyónó isteni kegyelembe vetett bizalma vagy jó szándéka, s ezért nem szabad abszolút garanciákat követelnie a jövőbeli feddhetetlen magatartásra, hi-

Hit, élet – veszélyek közt

15 Lásd a tanulmány első részét: Bányai Miklós: A személyiségváltozás háttere..., i. m.

szen ez emberileg lehetetlen; ez felel meg az elismert tanításnak és a gyakorlatnak, melyet a szent egyháztanítók és gyóntató atyák a visszaeső bűnösök esetében folytattak.”¹⁶ Egyébiránt „ha a gyóntató nem kételkedik a gyónó fölkészültségében, és az a feloldozást kéri, a feloldozást ne tagadja meg és ne is halassza el.”¹⁷

Negatív gyóntatói példákkal sajnós „rácson innen” is találkozhatunk. „Az egyház embereinek el kell ismerniük, hogy a gyónás műltbeli hibás gyakorlata, a kényszerek és a bűnbánat szentségéhez kapcsolódó, megszállottságig menő aggályok, a gyakran alkalmazott félelemkeltés, az együttérzés hiánya, a szexuális erkölcsre történő torz összpontosítás, valamint a papok helyenként botrányos viselkedése nagyban csökkentették e szentség gyógyító erejét.”¹⁸

A pokollal való fenyegetőzés ritkán hoz eredményt, viszont a feloldozás megtagadásával örök sérülést és elidegenítést lehet okozni. Hogy ez a figyelmeztetés nem indokolatlan, az is mutatja, amit a lelkigondozók személyiségstruktúrájáról olvashatunk. Egyrészt, mert felmérések azt mutatták, hogy olyanok vannak többségben, akik éppen nem olyan tulajdonságokkal rendelkeznek, mint amilyenekre a tevékenységükhöz a szakirodalom szerint szükségük lenne, másrészt pedig mindezt tudományosan a személyiség kialakulásával, elsősorban környezeti hatásokkal magyarázták:

„Sok lelkipásztor/lelkigondozó beállítottsága jelentős ellentétben van az emberek elvárásai-

val. (...) Erős ellentétben áll a lelkigondozói hivatással és annak »kapcsolatkötelességével«. (...) Pedig a beteg azért megy a gyóntatószékbe, hogy orvosára találjon (...) mert elhiszi Jézusnak, hogy »nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket«”¹⁹ (Mk 2,17).

A börtönben nem prófétákra vagy prédikátorokra, még kevésbé farizeusokra van szükség, hanem inkább olyan példaképekre, akik azt a reményt nyújthatják a benn lévőeknek: a segítőt is gyarló, visszaeső ember, de vigasztalást talál azon az úton, amelyről tudja, hogy közelebb visz Istenhez. Az ő számára ilyen lehetséges út a börtönben lévők segítése: kinyújtja a kezét, hogy velük együtt botorkáljon előre. Csakis így közeledhetünk a fogvatartottakhoz – sebzett gyógyítóként. (Mindazonáltal a segítő viszonya a fogvatartotthoz e szempontból is érzékeny egyensúlytartást igényel. Megértésünk nem szabad, hogy kétségbe vonja az erkölcsi, az etikai és a kegyelmi szféra valóságát. Mert az a veszély is fennállhat, hogy a fogvatartott büntudata elhomályosul, a bűnbocsánatról szóló krisztusi üzenet feleslegessé válik, vagyis valamiféle önmegváltó módhoz segítjük hozzá, hogy felszabaduljon büntudata alól. Tennivalónk alapkérdése ezúttal is annak eldöntése, hogy melyik magatartásunk viszi közelebb Istenhez; vagy ami más szavakkal, etikai oldalról közelítve ugyanazt fejezi ki: melyik magatartásunkkal idézünk elő kisebb kárt benne – ami egyénekenként teljesen eltérő lehet.)

16 A gyóntató atyák *vademecuma* – A házassági erkölcs néhány kérdésében. Budapest, 1999, Szent István Társulat, 21–22. (Római dokumentumok XII.) ■ 17 Egyházi törvénykönyv, 980. ■ 18 Kavanaugh, J. F.: *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban* – A kulturális szembenállás lelkisége. Budapest, 2003, Ursus Libris, 183. ■ 19 Baumgartner, I.: *Pasztorálpszichológia*, i. m. 254., 289. A témáról – huszonhét pap, nyolcvankét papnövendék, hatvannyolc civil teológiai hallgató, harminckilenc lelkipásztori asszisztens részvételével készült – felméréseken alapuló, nagyon részletes tényfeltáró kritikát olvashatunk Baumgartner könyvében, 239–305.

Fogvatartottak igénye a segítségre²⁰

	fő	%
Szabadulás előtti kérdések megbeszélése	54	26,9
Tanulmányok befejezése	19	9,4
Lelki problémák megbeszélése	14	6,9
Indulati hullámzások kezelése	17	8,4
Egyéb (anyagi, szabadidő eltöltése)	3	1,5
Szabadulás előtti kérdések megbeszélése, tanulmányok befejezése	8	4
Szabadulás előtti kérdések és lelki problémák megbeszélése	6	3
Szabadulás előtti kérdések megbeszélése, indulatok kezelése	2	1
Tanulmányok befejezése, lelki problémák megbeszélése	3	1,5
Tanulmányok befejezése, indulati hullámzás kezelése	1	0,5
Lelki problémák megbeszélése, indulati hullámzás kezelése	5	2,5
Szabadulás előtti kérdések, lelki problémák megbeszélése, tanulmányok befejezése	1	0,5
Szabadulás előtti kérdések, lelki problémák megbeszélése, indulatok kezelése	6	3
Szabadulás előtti kérdések, lelki problémák megbeszélése, tanulmányok befejezése, indulati hullámzások kezelése	4	2
Nem válaszolt	58	28,9
Összesen	201	100

Hit, élet – veszélyek közt

20 Csáki A. – Márton A. – Mészáros M.: *Fogvatartott drogfüggőktől főbb jellemzői*. Kutatási összefoglaló. Budapest, 2009, Váltó-sáv Alapítvány, 17.